

Rädda Barnens remissvar på promemorian Ds 2022:18 Straffansvar för psykiskt våld.

Rädda Barnen har beretts möjlighet att svara på Straffansvar för psykiskt våld (Ds 2022:18). Rädda Barnen kommenterar utifrån ett barnrättsperspektiv med FN:s konvention om barnets rättigheter (*barnkonventionen*) som utgångspunkt. Rädda Barnen har valt att kommentera de delar som är mest relevanta utifrån vårt perspektiv. Vad gäller övriga delar av betänkandet har Rädda Barnen inga synpunkter och vare sig till- eller avstyrker dessa.

Sammanfattning

Promemorian syftar till att se över straffansvaret för psykiskt våld utifrån två delar. För det första att utifrån en analys av gällande rätt ta ställning till och lämna förslag på hur det straffrättsliga skyddet mot psykiskt våld kan stärkas. För det andra att analysera om det finns ett behov av att förändra åtalsreglerna för ärekränkningssbrotten så att allmänt åtal ska kunna väckas i fler fall när brotten begås i nära relation och vid hedersrelaterat våld och förtryck.

Inledningsvis anser Rädda Barnen det beklagligt att utredaren vare sig haft kontakt med barn och unga, eller med barnrättsorganisationer i sitt arbete. Vi ser att barn och unga skulle kunnat bidra med sina unika erfarenheter i detta och sannolikt bidragit i arbetet. Detsamma gäller barnrättsorganisationerna som i sitt dagliga arbete möter barn och unga som utsätts för dessa former av våld och ser i vilket utsträckning lagstiftningen är anpassad utifrån barns erfarenhet. Vidare så ser vi inte bara att barn skulle kunnat bidra utan även att barn har rätt att komma till tals i frågor som berör dem och att detta är ett område som är angeläget för många barn och unga. Rädda Barnen bedömer att många av förslagen, i analysen och resonemangen bakom, utgår från vuxna – och i synnerhet kvinnor utsatta för psykiskt våld. Dessa perspektiv är viktiga och centrala i frågan och skall ej glömmas bort eller nedvärderas. Däremot behöver de kompletteras av en mer gedigen analys som utgår ifrån barn och ungas perspektiv.

Sammantaget ser Rädda Barnen det som positivt med en kriminalisering av psykiskt våld – då konsekvenserna av denna typ av våld ofta är minst lika allvarliga som exempelvis fysiskt våld – i synnerhet för barn. Vi ser detta som en möjlighet för fler barn att kunna få upprättelse samt att psykiskt våld och dess konsekvenser tas mer på allvar. Vi ser möjligheten att denna lagstiftning kan verka normerande och leda till att frågan om psykiskt våld lyfts i fler instanser och sammanhang än de rättsvårdande.

Däremot delar inte Rädda Barnen de resonemang som förs kring försummelse och att det skulle vara undantaget straffansvar. Rädda Barnen anser också, till skillnad från utredningen att det nya brottet psykisk misshandel ska ingå i brottskatalogen kopplad till barnfridsbrottet.

8. Är det nuvarande straffrättsliga skyddet mot psykiskt våld tillräckligt?

Utredningens bedömning: Det finns ett behov att stärka det straffrättsliga skyddet mot psykiskt våld vid vissa handlingsmönster som i dagsläget faller utanför det kriminaliserade området. Ett starkare skydd kan inte åstadkommas genom en förändring av de nu gällande straffbestämmelserna. I stället bör en ny, särskild brottstyp, som tar sikte på psykiskt våld införas i brottsbalken. En sådan kriminalisering ska ta sikte på upprepade och nedbrytande gärningar som antingen är kränkande eller som innebär att otillbörlig kontroll utövas över den utsattas handlingsfrihet. Som krav för straffansvar bör också gälla att gärningarna har varit ägnade att allvarligt skada den utsattas självkänsla. Straffansvaret motiveras främst av att psykiskt våld får mycket svåra konsekvenser för den utsatta och av att det finns ett behov att synliggöra det psykiska våldet i det straffrättsliga systemet. Förolämpning bör fogas till brottskatalogerna för fridskränkingsbrotten, olaga förföljelse samt hedersförtryck då det också stärker skyddet mot psykiskt våld. Straffansvaret för försummelse är dock välavvägt och bör inte utvidgas

Rädda Barnen delar bedömningen av att det finns ett behov av att stärka det straffrättsliga skyddet mot psykiskt våld. Rädda Barnen delar även bedömningen att en separat kriminalisering av psykiskt våld understryker de skadliga konsekvenserna av det psykiska våldet genom att markera dess klandervärdhet samt att det är värt att skyddas från. Detta ligger även i linje med Sveriges ansvar enligt Barnkonventionen – att vidta långtgående åtgärder för att skydda barn mot psykiskt våld. Dock anser vi att formuleringarna kring att gärningarna har varit ägnade att "allvarligt skada den utsattas självkänsla" är vagt och riskerar att bli svårt att påvisa, i synnerhet i relation till begreppet "otillbörlig kontroll".

I utredningen framkommer resonemang huruvida försummelse skall leda till straffrättsliga reaktioner. Då utredaren bedömer att försummelse primärt inte är avsiktligt utan på grund av bristande föräldraförmåga – görs bedömningen att försummelse ej skall ge straffrättsliga åtgärder. Rädda Barnen bedömer detta resonemang som problematiskt. När det kommer till barns utsatthet för våld i nära relationer – i synnerhet av omsorgspersoner, är det en synnerligen komplex fråga att se till när våldet grundar sig i bristande föräldraförmåga och när det handlar om en medveten avsikt att skada. Oavsett om det handlar om psykiskt eller fysiskt våld bör barnets egen utsatthet och konsekvenserna av våldet för barnet i fråga stå i centrum.

Rädda Barnen är medveten om att allvarliga fall av försummelse av barn, vilka kan leda till stor fysisk skada för barnet eller kraftigt riskera barnets hälsa eller liv, redan är kriminaliserat genom olika brott. Rädda Barnen anser dock att även mindre allvarliga fall av försummelse, i synnerhet när dessa sker under stor del av barnets uppväxt, bör kriminaliseras. Utredningen påpekar vid ett flertal tillfällen att forskning har visat att försummelse kan vara lika skadligt för ett barn som fysisk misshandel. Denna kunskap bör i sig vara tillräcklig för att kriminalisera detta beteende. Även om Rädda Barnen delar utredningens omfattning att det vid många tillfällen kan vara bättre för såväl barn som föräldrar att stödjande insatser från samhället sätts in i stället för att föräldern blir dömd för brott, är detta inte i sig skäl för att anse att föräldrar aldrig ska hållas straffrättsligt ansvariga för försummelse av sina barn. Detta skulle tex kunna vara när försummelse har skett under stora delar av barnets uppväxt, innan det kommer till

myndigheternas kännedom, när försummelse inte upphör trots stödjande insatser från samhället eller när föräldrar vägrar ta emot stöd för att bryta försummelsen. I dessa fall torde föräldrarna i vilket fall nå upp till likgiltighetsuppsåt och därmed kunna dömas för psykisk misshandel. Det är också en viktig markering från statens sida att inget barn ska utsättas för försummelse. Det kan också finnas fall där ett barn blir utsatt för försummelse och även andra delar som faller inom ramen för psykisk misshandel, exempelvis otillbörlig kontroll. Då borde försummelsen vägas in i brottsbeskrivningen och vara en del av den straffbara gärningen.

Genom att undanta försummelse från straffansvar riskerar försummelsens konsekvenser att nedvärderas och åsidosättas i relation till andra typer av psykiskt våld. Det visar också på en oförståelse för att många former av våld utförs av föräldrar som på olika sätt inte förmår att ha ett tillräckligt gott föräldraskap.

På samma sätt som andra straffbara handlingar mot barn som kan begås av föräldrar och omsorgspersoner, som såväl fysiskt våld som barnfridsbrott, handlar syftet att ge försummelse straffansvar inte primärt om att lagföra och straffa föräldrar och omsorgspersoner – utan att ge barn och unga upprättelse, skapa en normerande effekt med ökad kunskap och minskad acceptans kring olika sorters våld och dess konsekvenser och på så sätt även öka förutsättningarna till att ge skydd och stöt till barn, men även att förebygga försummelse. Kriminalisering fyller också en viktig funktion i att visa för barn att ett visst beteende inte är accepterat och att de inte ska utsättas för detta.

10. Psykisk misshandel som ett särskilt brott

Förslag: En ny bestämmelse som föreskriver straffansvar för psykisk misshandel ska införas i 3 kap. 5 a § brottsbalken med följande lydelse. Den som upprepat utsätter en annan person för nedvärderande, förödmjukande eller på annat sätt kränkande gärningar eller utövar otillbörlig kontroll över en annan person genom att begränsa den personliga handlingsfriheten, döms, om gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för psykisk misshandel till fängelse i högst fyra år. Samtidigt ändras 4 a § första stycket, 4 b och e §§ brottsbalken på så sätt att förolämpning enligt 5 kap. 3 § kan ingå i de grova fridskränkingsbrotten, olaga förföljelse samt hedersförtryck. Någon förändring i bestämmelsen om barnfridsbrott i 4 kap. 3 § brottsbalken föreslås inte

Rädda Barnen tillstyrker förslaget om en ny bestämmelse om straffansvar för psykiskt misshandel. Vi har dock vissa reservationer vad gäller delar av formuleringarna i lagtexten (se mer nedan). Rädda Barnen avstyrker dock bedömningen att den nya bestämmelsen ej behöver föranleda en förändring om barnfridsbrott i 4 kap. 3 § brottsbalken. Rädda Barnen delar inte slutsatsen att psykisk misshandel inte ska vara en del av brottskatalogen för Barnfridsbrott. Att som barn behöva bevittna upprepade gärningar där en närstående kränks, förödmjukas eller otillbörligt kontrolleras skulle kunna var lika skadligt som att behöva bevittna fysiskt våld, och bör därför ingå i brottskatalogen för barnfridsbrott.

Rädda Barnen ser det som positivt att bestämmelsen innefattar formuleringen "utövar otillbörlig kontroll över en annan person...", då detta drabbar många barn och unga som lever i en miljö med hedersrelaterat våld och förtryck. Detta blir dock problematiskt ihop med rekvisitet att gärningen skall vara ägnad att "allvarligt skada personens självkänsla". Inom exempelvis ramen för hedersrelaterat våld och förtryck finns ofta flera andra motiv till otillbörlig kontroll än just att skada självkänslan. Ett alternativt rekvisit hade här kunnat vara att "allvarligt inskränka en persons rätt till integritet och rätt till privatliv eller allvarligt skada personens självkänsla"

Utredningen exemplifierar kring straffbara ageranden när det kommer till barn och redogör för följande:

"I relation till barn kan det röra sig om att barnet ignoreras eller inte får den omsorg det behöver eller dras in i föräldrarnas konflikter på ett osunt sätt. Det kan också vara att ett syskon behandlas mycket sämre än ett annat syskon, såväl emotionellt som att ett syskon inte får äta med familjen utan själv på sitt rum, men också genom att föräldrarna bara ger veckopeng till det ena barnet. Föräldrarna kan också behandla det ena barnet "som luft" och ignorera det barnet till förmån för det andra barnet. Att ständigt skylla olika problem, som att familjen har dålig ekonomi och därmed kanske problem med att finna en bostad, på ett barn är också exempel på kränkande gärningar. Detsamma gäller barn som lever under ständiga hot som inte är hot om brottslig gärning, till exempel hot om andra represalier och om att föräldrarna inte vill ha kvar barnet i hemmet."

Rädda Barnen önskar ett mer utvecklat resonemang kring när barn dras in i föräldrars konflikter på ett osunt sätt. Rädda Barnen möter många barn med erfarenhet av detta och vet att detta är något som barn far väldigt illa av. Som det är formulerat i utredningen blir det vagt. Rädda Barnen önskar en tydligare skrivning om att detta kan vara av särskilt stor vikt att beakta när föräldrarna tvistar om vårdnad, boende och umgänge. I dessa fall är det inte sällan barn hamnar i kläm mellan föräldrarna och tex får höra elaka saker om de båda. Barn kan också tvingas ta ställning för någon av föräldrarna eller förmedla information mellan föräldrarna. Allt detta är skadligt för barnet, i synnerhet om det pågår under lång tid, vilket vissa av dessa tvister gör. Barnets rätt att skyddas i dessa tvister bör tydliggöras.

Även de andra exemplen som tas upp är sådant som Rädda Barnen bedömer kunna skada barns hälsa och utveckling. Däremot ses det här som än mer problematiskt att försummelse är undantaget straffansvar. Rädda Barnen bedömer att resonemanget i kapitel 8 om försummelse inte är välavvägt i relation till de handlingar som beskrivs ovan. Rädda Barnen bedömer det som särskilt svårt, om inte omöjligt, att göra korrekta avvägningar i vad som är bristande föräldraförmåga och vad som är medvetna handlingar i syfte att skada barnets självkänsla. Återigen vill Rädda Barnen understryka vikten av att barnets utsatthet och de konsekvenser som våldet inneburit som bör vara fokus.

Rädda Barnen hade även önskat en mer gedigen och grundad analys kring föräldraansvar, vägledning och gränssättning samt otillbörlig kontroll. Utredningen exemplifierar med att som förälder tvinga barn att ha på sig vantar, eller fysiskt hindra

barn från att hoppa i vattenpölar. Givetvis ingår inte detta i otillbörlig kontroll att se till att barn har adekvata kläder för väder, däremot finns det flera andra mer komplexa frågeställningar kring vägledning och gränssättning som Rädda Barnen hade önskat ett mer utvidgat resonemang kring. Är det exempelvis otillbörlig kontroll att sätta en GPS-sändare på sitt barn? Eller att med tvång hämta hem en tonåring på en fest då föräldern misstänker att det förekommer alkohol? Rädda Barnen hade önskat ett mer utförligt resonemang kring otillbörlig kontroll i relation till föräldrar/vårdnadshavares ansvar och bestämmanderätt enligt både barnkonventionen art. 5 och 18 samt föräldrabelen 6 kap. 11 §. Utifrån ett barnrättsperspektiv är det här av vikt att väga vårdnadshavarens ansvar och bestämmanderätt mot barnets rätt till privatliv och integritet, och barnets rätt att få viss bestämmanderätt utifrån ökad ålder och mognad.

Stockholm 2022-11-15

Maria Frisk
Sverigechef, Rädda Barnen